MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA

ONOR. IMHALLEF
PHILIP SCIBERRAS

Seduta tas-6 ta' Dicembru, 2006

Citazzjoni Numru. 1427/1997/1

Carmena Fenech, Dorothy Fenech u James Fenech

Vs

Ic-Chairman tal-Malta Drydocks in rapprezentanza taghha; u b' digriet tal-Qorti tat-2 ta' April 2004, Saviour Gauci f' isem il-Gvern bhala successur tal-Malta Drydocks gie awtorizzat jassumi l-atti ta' din il-Kawza minflok l-istess Malta Drydocks

Il-Qorti;

Rat l-Att tac-Citazzjoni pprezentat fit-23 ta' Gunju 1997 li bih l-atturi premessi d-dikjarazzjonijiet necessarji u moghtija l-provvedimenti opportuni;

Premess illi fit-22 ta' Frar 1997 miet Joseph Fenech, li kien ir-ragel ta' l-attrici Carmena Fenech, u missier l-atturi Dorothy Fenech u James Fenech;

Premess illi Joseph Fenech kien jahdem mal-korporazzjoni konvenuta bhala Boilermaker u kien espost ghall-asbestos u kien kostrett li jtemm l-impieg tieghu qabel iz-zmien fit-13 ta’ Jannar 1995 u baqa’ sakemm miet b’ effett dirett ta’ l-asbestos fuq il-post tax-xoghol (ara Dok. A, Dok. B u Dok. C);

Premess li l-korporazzjoni konvenuta ma resqetx ghal-likwidazzjoni tad-danni kkagunati mhabba t-terminazzjoni ta’ l-impieg u l-mewt ta’ Joseph Fenech ghar-ragunijiet li ghalihom hija responsabbli;

Talbu ghalhekk l-atturi lil din l-Onorabbli Qorti sabiex:-

(a) Tiddikjara li l-irtirar mill-impieg fit-13 ta’ Jannar 1995 u l-mewt fit-22 ta’ Frar 1997 ta’ Joseph Fenech kienu kkagunati mill-asbestos li huwa kien suggett ghalih fix-xoghol tieghu mal-korporazzjoni konvenuta;

(b) Tiddikjara li l-Malta Drydocks huma responsabbli ghad-danni rizultanti mit-terminazzjoni ta’ l-impieg qabel l-gheluq taz-zmien ghall-irtirar mix-xoghol, u mill-mewt ta’ Joseph Fenech;

(c) Tiddikkjara li l-attrici Carmena Fenech u l-atturi Dorothy Fenech u James Fenech huma skond il-ligi intitolati ghall-hlas tad-danni imsemmija;

(d) Tillikwida l-imsemmija danni; u

(e) Tordna lill-Malta Drydocks ihallsu lill-atturi flimkien id-danni hekk likwidati, bl-imghaxijiet, sal-gurnata tal-pagament effettiv;

Bl-ispejjez, inkluzi dawk ta’ l-ittra ufficcjali tat-28 ta’ April 1997 kontra l-korporazzjoni konvenuta;

Rat id-dikjarazzjoni guramentata ta’ l-istess atturi u l-lista tax-xhieda minnhom indikati u l-elenku tad-dokumenti esebiti;

Rat in-Nota ta' l-Eccezzjonijiet tal-korporazzjoni konvenuta,ipprezentata fid-29 ta' April 1998 u li fiha eccepiet:-

1. Preliminarjament illi t-talbiet attrici huma preskritti ai termini ta' l-Artikolu 2153 tal-Kodici Civili;

2. Illi f' kull kaz u bla pregudizzju ghall-ewwel eccezzjoni, it-talbiet attrici huma preskritti wkoll ai termini ta' l-Artikolu 2156 (f) tal-Kodici Civili;

3. Fil-meritu t-talbiet attrici huma infondati fil-fatt u fid-dritt billi l-eccepjenti ma tahti bl-ebda mod ghall-marda li allegatament kien isofri biha u miet Joseph Fenech, u ma kienetx negligenti, traskurata jew naqset b' xi mod iehor. Il-Korporazzjoni dejjem inkarigat nies kompetenti li kienu jiehdu l-prekawzjonijiet kollha maghrufa u mehtiega fix-xoghol taghhom;

4. Illi inoltre l-mejjet Joseph Fenech kien irtira mill-impjieg fuq talba tieghu stess biex jigi *boarded out* u effettivament inghata l-kumpens taht l-iskema applikabbli;

5. Illi konsegwentement il-Malta Drydocks ma hija responsabbli ghal ebda danni kif mitluba mill-atturi;

6. Salvi eccezzjonijiet ulterjuri;

Rat id-dikjarazzjoni guramentata ta' l-istess korporazzjoni konvenuta u l-lista tax-xhieda minnha indikati;

Rat id-digriet tat-2 ta' April 2004 li permezz tieghu giet nominata l-Assistent Gudizzjarju Dr. Anna Caruana biex tikkompila l-provi li kien fadal;

Rat it-traskrizzjonijiet tax-xhieda migbura;

Rat in-nota ta' sottomissjonijiet intavolata mill-atturi fis-27 ta' Gunju 2006, u n-nota ta' l-osservazzjonijiet tal-konvenut *nomine* ipprezentata fid-29 ta' Awissu 2006; kif ukoll in-nota ta' sottomissjonijiet ulterjuri ta' l-atturi tat-28 ta' Settembru 2006;

Semghet it-trattazzjoni tal-kawza;

Rat l-atti kollha tal-process;

Ikkunsidrat:

L-oggett tal-kawza proposta mill-atturi hi wahda kjarament ghad-dikjarazzjoni tar-responsabilita` ghad-danni minhabba l-konstringiment impost fuq il-kongunt taghhom Joseph Fenech li jirtira qabel iz-zmien mill-impjieg tieghu mat-Tarzna, kawza tal-marda kancerogena kkuntrattata fil-kors ta' l-istess impjieg minn kuntatt ma' prodotti manifatturati mill-asbestos, u l-konsegwenti decess tieghu b' rizultat ta' l-istess marda;

Il-fatti ewlenin tal-kawza kif johorgu mill-provi jistghu jigu rikapitolati kif gej:-

(1) L-imsemmi Joseph Fenech kien fl-impjieg mat-Tarzna konvenuta mit-30 ta' Marzu 1959 sat-13 ta' Jannar 1995. Matul dan il-perijodu huwa hadem bhala *yard boy*, *skilled labourer*, *assistant boilermaker* u *boilermaker*. Ara Certificate of Service a fol. 5 tal-process;

(2) Fl-1992 hu beda jsofri minn qtugh ta' nifs u soghla u, fuq il-parir tal-mediku li ezaminah, irrikorra l-Isptar biex isirulu certi testijiet. Minnhom gie finalment dianjostikat illi l-istess Joseph Fenech kien affett minn "Malignant Mesothelioma". Ara ic-certifikati medici a fol. 6 u 7 tal-process rilaxxjati mill-konsulent mediku Dr. Emanuel Farrugia fl-20 ta' Mejju 1994 u 4 ta' Awissu 1995;

(3) Kagun ta’ din il-marda Joseph Fenech opta li jitlaq mill-impjieg skond wahda mill-iskemi ezistenti dak iz-zmien fit-Tarzna ghall-irtirar kmieni. Dan sehh fit-13 ta’ Jannar 1995;

(4) Eventwalment miet fit-12 ta’ Frar 1997 fl-eta` ta’ 55 sena. L-atti ta’ l-awtopsja (fol. 57 u fol. 133) li saritlu mill-Patologu Dr. James Degaetano tikkonferma l-presenza ta’ “*widely invasive malignant Mesothelioma*”;

(5) Kif manifest minn dokumenti u verbali l-atturi rnexxielhom jottjienu rizarciment f’ danni minghand xi sidien barranin tal-vapuri li ssewwew fit-Tarzna. Ara fol. 37, fol. 40 u fol. 55;

Jokkorri forsi f’ dan l-istadju u qabel kull konsiderazzjoni ohra illi jsiru certi riljievi medici in materja tax-xorta ta’ marda kkuntrattata mid-decujus Joseph Fenech u li gabet id-decess tieghu. Dan kemm mir-ricerka kondotta mill-Qorti u l-aktar mix-xhieda tal-medici prodotti mill-atturi:-

(i) “Malignant mesothelioma” huwa tumur “aggressiv immens” u “rari”, pero` komuni hafna f’ min hu espost ghall-asbestos. Infatti hu kkagunat minn “exposure kontinwu” ghall-asbestos fibres;

(ii) Jinsab provvdut fil-letteratura medika illi “*asbestos fibres are amongst the smallest occurring types of mineral and are indestructable. If inhaled the fibres can collect in the lungs. The body’s defences cannot prevent them penetrating deep into the lung tissue where they often make their way to the pleure and can trigger genetic mutations which can eventually cause a cell to become malignant.*” Dan kollu hu sopportat mir-rizultanzi ta’ l-awtopsja;

(iii) L-effetti nocivi ta’ din l-esposizzjoni ghall-asbestos jizviluppaw wara hafna zmien; gieli 10 snin u hafna drabi bejn 20 u 40 sena. Skond Dr. Emanuel Farrugia (fol. 142), “dan it-tumur ikun dormant ghal hafna

snin imbaghad qisu jqum f' daqqa. Meta jqum, il-prognosis huwa bleak";

(iv) Prodotti manifatturati minn asbestos huma installati anke fil-vapuri, ad ezempju, "*pipe lagging systems*". Tali taghrif dwar il-prodotti, u hekk ukoll il-konoxxenza dwar il-konsegwenzi nocivi minn kuntatt jew esposizzjoni ghalihom, ma jidherx, fuq diskors ix-xhud precedenti, li huma aljieni fostna;

Ferma din l-introduzzjoni qasira, jidher mill-eccezzjonijiet u s-sottomissjonijiet tat-Tarzna konvenuta illi din tiddefendi ruhha b' serje ta' obbjezzjonijiet, maggorment ta' indoli legali. Sintetikament, dawn qed jigu riprodotti kif gej:-

(1) L-atturi ma gabu ebda prova fattwali minima dwar in-natura tax-xoghol u specjalment provi konkluzivi ta' l-allegazzjoni taghhom li d-defunt u kongunt taghhom kien espost ghall-asbestos fil-kors ta' l-impjieg taghhom;

(2) L-atturi ma pprovaw bl-ebda mod li t-Tarzna naqset mill-prudenza, diligenza jew attenzjoni tal-missier tajjeb tal-familja fil-prattici tax-xoghol taghha jew li b' xi mod iehor kisret xi obbligu mpost fuqha bil-ligi fiz-zmien rilevanti;

(3) La tezisti l-ipotesi ta' responsabilita` delittwali l-preskrizzjoni tibda tiddekorri minn dakinhar li jkun sehh il-fatt illecitu li jkun ikkaguna d-dannu u mhux minn dakinhar li l-parti leza tinduna b' tali dannu jew minn meta jibdew jinhassu l-effetti dannuzi;

(4) Fl-ahjar ipotesi ghall-atturi skond is-senjalazzjonijiet tat-tobba li xehdu, it-terminu preskrittiv beda ghaddej mill-1984, ghaliex dan kien l-ahhar zmien li fih seta' sehh il-fatt illecitu li kkawza d-dannu jew il-ksur tal-kuntratt tax-xoghol u mhux fl-ahhar snin ta' hajtu, meta hu sar jaf bil-marda li kellu u allegatament beda jhoss l-effetti taghha;

(5) Il-fatt li l-atturi fittxew lil terzi jikkostitwixxi rikonoxximent da parti taghhom illi l-kagun tal-marda u l-mewt tal-kongunt taghhom ma kienetx it-Tarzna jew xi sistema fix-xoghol taghha, imma dawn l-istess terzi li minghandhom fittxew u ottjenew il-kumpens relattiv;

Preordinatament ghall-istharrig tal-punti hawn sollevati mit-Tarzna konvenuta jidher li hu bil-wisq importanti illi jigu sottolinejati dawn il-preliminari:-

(1) *In primis*, l-ezistenza ta' rapport kontrattwali bejn id-decujus u t-Tarzna li maghha l-istess decujus kien impjegat;

(2) Tali rapport jimponi b' obbligu fuq min ihaddem illi jadotta ghall-harsien ta' l-impjegati tieghu mhux biss dawk il-mizuri specifici tassattivament imposti mil-ligi u mir-regolamenti in relazzjoni ghall-attivita` ezercitata imma wkoll b' mod generali dawk il-mizuri dettati mill-prudenza komuni u mill-esperjenza li jkunu hekk mehtiega ghat-tutela tal-haddiem;

(3) Hekk fil-korp tal-ligijiet taghna nsibu rikonoxxut dan l-obbligu normattiv tat-tutela taht l-Att dwar l-Awtorita` ghas-Sahha u s-Sigurta` fuq il-Post tax-Xoghol (Kapitolu 424), senjatament l-Artikolu 6 tieghu, konsistenti f' dawk il-mizuri li ghandhom jittiehdu minn min ihaddem biex jevita dannu fiziku u psikologiku, korriment jew mewt, fuq il-postijiet tax-xoghol. Att dan li hu estendibbli bhala parti mill-pakkett tal-kondizzjonijiet ta' impjieg bl-Artikolu 9 ta' l-Att dwar l-Impjiegi u r-Relazzjonijiet Industrijali (Kapitolu 452). F' dan ma hemm xejn gdid li ma kienx jinghad u jifforma parti mill-Factories (Health, Safety and General Welfare) Regulations, 1945 kif minn zmien ghal zmien emendati;

(4) Fundamentalment, imbaghad, dak l-istess obbligu jiddixxendi kostituzzjonalment ghad-difiza tad-drittijiet tal-hajja, u tar-rispett tas-sigurta` tal-persuna (Artikolu 32 tal-Kostituzzjoni);

(5) Tezisti wkoll gurisprudenza kopjuza li titratta dwar l-estensjoni ta’ l-attivita` ta’ prevenzjoni li taghha hu obbligat min ihaddem u tal-mizuri li dan tenut jadotta biex jigu skansati sitwazzjonijiet ta’ hsara ghall-haddiem;

(6) Minn dan li nghad hi allura ipotizzabbli qaghda fejn il-fatt jivvjola drittijiet li jiskaturixxu minn vinkolu guridiku kontrattwali, daqs kemm ukoll ksur tad-drittijiet tal-persuna in bazi ghall-precett generali tan-‘*neminem laedere*”;

(7) Tali vjolazzjoni taghti lok ghal konkors flimkien ta’ l-azzjoni extra-kontrattwali tar-responsabilita`, ex-artikoli 1031 u 1032 (1) Kodici Civili, u dik kontrattwali bazata fuq il-ksur ta’ l-obbligi posti mil-ligijiet fuq min ihaddem ghall-iskansar tad-dannu fuq il-persuna tal-haddiem;

Fermi dawn il-preliminari, hu kompitu tal-gudikant f’ materja ta’ azzjoni ta’ rizarciment ta’ danni illi jaghmel certu process artikolat f’ zewg fazijiet distinti:

(1) Ta’ l-ewwel, relattiva ghac-certezza tad-dannu u allura ta’ l-accertament tar-responsabilita` improntata ghar-ricerka tan-ness ta’ kawzalita`, hekk vitali fir-rapport bejn l-imgieba ta’ l-awtur tad-dannu u l-event dannuz;

(2) Tat-tieni, relattiva ghal kwantifikazzjoni tad-dannu;

Innegabilment, ghal fini ta’ l-accertament tar-responsabilita` ta’ min ihaddem, jinkombi fuq il-haddiem jew is-successuri tieghu, li jillamentaw li ssubew dannu lis-sahha, li jaghtu prova, oltre ghall-ezistenza ta’ dak id-dannu, tan-ness kawzali bejn il-pregudizzju soffert u l-ambjent nociv ghas-sahha fil-kors ta’ l-espletament tal-hidma lavorativa. Provat dan, jaggrava, imbaghad, fuq min ihaddem il-piz li jiddemostra li hu adotta l-kawteli u l-mizuri protettivi kollha necessarji biex jimpedixxi d-dannu. Jew, ukoll, illi l-patologija lamentata mhix rikollegabbli ma’

xi inosservanzi tal-harsien u tat-tutela preventiva da parti tieghu;

Rigwardata mill-ottika tar-rapport kontrattwali ghandu jinghad illi l-kolpa hi fit-termini ta' l-Artikolu 1133 Kodici Civili, wahda prezunta fil-kaz ta' inadempjenza. Mill-perspettiva tar-relazzjoni extra-kontrattwali hu l-attur li jrid jipprova l-kolpa f' min ikkagunalu d-dannu. Hu xieraq pero` li jigi hawn sottolinejat illi dan l-ahhar principju ma jgibx necessarjament illi l-gudikant ghandu, ghall-prova tal-kolpa, joqghod esklusivament fuq il-materjal probatorju offert mid-danneggjat. Hu sew maghruf illi din il-prova tista' tigi dezunta anke minn fatti cirkostanzjali jew notorji kif ukoll dawk prezuntivi in bazi ghall-'*id quod plerumque accidit*'. Dan ghal motiv li mhux dejjem hi haga facli l-akwizizzjoni tal-prova diretta;

Applikat dan li nghad ghall-fattispeci tal-kaz konkret din il-Qorti thossha sodisfatta illi l-atturi ghamlu l-prova nkombenti fuqhom li jistabilixxu n-ness kawzali tad-dannu ma' l-attivita` zvolta mill-kongunt taghhom fil-kors tal-hidma tieghu fit-Tarzna. Essenzjalment, din il-prova jaghmluha t-tobba in kwantu l-wiehed, Dr. Emanuel Farrugia, jiccertifika (fol. 6) illi ghax-xorta ta' kankru riskontrat fid-decujus dan hu "*a direct result of exposure at his place of work*", u l-iehor, il-Patologu Dr. James Degaetano, jenfasizza illi "iktar minn probabilment, it-tumur zviluppat hu kagun ta' exposure to asbestos" (fol. 144);

Hu insenjament siewi hafna dak li jafferma illi in materja ta' responsabilita` civili, bhala kontraddistinta minn dik kriminali, bizzejjed li jkun hemm "*moral certainty*", certezza morali f' mohh il-gudikant. Din ic-certezza morali tigi bazata fuq fatti pruvati bi provi espressi u fuq l-inferenzi li <u>naturalment</u> u <u>probabilment</u> jemergu minn dawn il-fatti. Hu ritenut infatti illi c-certezza morali rikjesta f' kawza civili hija l-effett tal-"*balance of probabilities*". Huma bosta d-decizjonijiet illustrativi fuq din it-tema.

Sinjifikanti fosthom huma dawk fl-ismijiet "**Eucaristico Zammit -vs- Eustrachio Petrococchino *nomine***", Appell Civili, 25 ta' Frar 1952; "**Carmela armla ta' Lorenzo Borg *proprio et nomine* -vs- Manager ta' l-Intrapriza tal-Halib**", Qorti Civili, Prim' Awla, 17 ta' Lulju 1981 per Imhallef Hugh Harding u "**Paolo Vassallo *et* -vs- Carmelo Pace**", Appell Civili, 5 ta' Marzu 1986;

Akkoppjat max-xhieda tat-tobba tezisti l-prova inkontestata illi diversi sidien tal-vapuri li ssewwew fit-Tarzna irrikonoxxew l-ezistenza ta' prodotti manifatturati mill-asbestos fuq il-vapuri taghhom u ghaddew biex ikkompensaw lill-eredi tal-mejjet. Apparti allura li l-marda patologika riskontrata ghandha minnha innifisha kollegament strett ma' esposizzjoni kontinwa ghall-prodotti nocivi, fil-fehma konsiderata tal-Qorti, b' abbinament ukoll ta' dik ic-certezza morali appena riferenzjata, intwera anke minn din il-prova tal-kumpens ricevut illi l-atturi rnexxielhom jiddemostraw illi t-Tarzna konvenuta ma mxietx b' dik id-diligenza akkurata li jsemmu l-Artikoli 1032 (1) u 1132 (1) tal-Kodici Civili skond il-mudell konswet tal-*bonus paterfamilias*. Mhux dan biss pero`. L-istess Tarzna konvenuta, naqset li tiskarika minn fuqha l-oneru li turi ghas-sodisfazzjon u konvinciment tal-Qorti illi hi applikat dawk il-mizuri kollha opportuni ghall-harsien ta' l-integrita` psiko-fiziku tad-decujus. Effettivament hi baqghet ma pproduciet ebda provi demostrattivi tal-mizuri mehuda ghall-adempiment ta' l-obbligi kontrattwali u statutorji taghha li taghti protezzjoni lill-haddiema taghha. Dan meta hu ferm notorju illi certa attivita` kondotta fl-azjenda hi potenzjalment dannuza ghas-sahha minhabba s-sinistru li tista' tikkawza u, dippju, bhal f' dan il-kaz, tkun ingiebet il-prova tas-sekwela kawzali mal-fatti maghrufa;

Din l-assenza ta' provi da parti tat-Tarzna konvenuta titraduci ruhha f' dik ir-responsabilita` ghad-danni ghal min jonqos li jezegwixxi l-obbligazzjonijiet tieghu skond l-Artikolu 1125 tal-Kodici Civili. Dan ghaliex din l-istess assenza ma tistax hlief tfisser assenza ta' kawteli u assenza ta' avvertenzi necessarji tar-riskji involuti, u dawn

jissarrfu f' dik l-imprudenza jew assenza ta' diligenza li hi ghab-bazi kemm ta' l-artikoli 1032 (1) u 1132 (1) ta' l-istess Kodici Civili gja msemmija;

Kontra din ir-responsabilita`, it-Tarzna konvenuta tissokta tiddefendi ruhha billi topponi ghall-azzjoni t-termini preskrittivi stabbiliti fl-Artikoli 2153 u 2156 (f) tal-Kodici Civili. Il-wahda dik bid-dekorriment taz-zmien ta' sentejn, l-ohra biz-zmien ta' hames snin. Jinghad a propozitu fis-sentenza a **Vol. XXIX P I p 1340** illi "il-preskrizzjoni ta' sentejn imsemmija fl-Artikolu 1917 ta' l-Ordinanza VII ta' l-1868 (illum, Artikolu 2153 Kodici Civili), hija applikabbli ghad-danni extra-kontrattwali jigifieri li gejjin mhux minn inadempjenza ta' obbligazzjoni imma '*ex delictu vel quasi*'. Meta d-danni huma '*ex contractu*', ghax gejjin minn vjolazzjoni ta' obbligazzjoni, il-preskrizzjoni hija ta' hames snin u mhux ta' sentejn";

Dan premess, fuq l-iskorta tad-decizjonijiet citati minnha, it-Tarzna konvenuta tipprospetta l-argoment illi gjaladarba t-tobba li xehdu stqarrew illi t-tumur jizviluppa wara tant snin, *ergo*, jekk wiehed jiehu l-anqas perijodu ta' 10 snin, il-fatt illecitu li wassal ghad-determinazzjoni definittiva tal-marda fl-1994 (ara certifikat mediku a fol. 6) kellu l-bidu tieghu fl-1984 fl-ahjar ipotesi ghall-atturi;

Bir-rispett dovut din il-Qorti assolutament ma tistax tikkondividi dan l-argoment ghax ikun ifisser, kif sewwa gie rilevat mill-atturi fin-Nota ta' sottomissjonijiet ulterjuri taghhom (fol. 179), illi min ikollu l-isfortuna li jizviluppawlu s-sintomi tat-tumur li, kif dikjarat, "ikun dormant", ma jista' qatt ikollu dritt ta' azzjoni ghax dik l-azzjoni tieghu tkun kolpita bit-trapass taz-zmien. Ragonevolment, hi l-fehma konsiderata ta' din il-Qorti illi fil-kaz tal-vjolazzjoni tad-dover li tat lok ghall-insorgenza tal-marda fatali in diskussjoni l-perijodu preskrittiv jibda jiddekori mill-mument li fih Joseph Fenech kellu l-konsapevolezza pjena tal-marda, hekk ta' dannu apprezzabbli ghal sahhtu. Ikollu jinghad f' kaz bhal dan illi "dak in-nhar li din l-azzjoni

tista' tigi ezercitata", li jippreciza l-Artikolu 2137 Kodici Civili, ragonevolment kellu korrispondenza mal-verifika u l-accertament definittiv li ghamel l-konsulent mediku Dr Emanuel Farrugia fl-1994;

Issa huwa veru li fuq ix-xhieda ta' l-attrici Dorothy Fenech u dik ta' Dr Emanuel Farrugia d-decujus kien fl-1992 zviluppatlu soghla, qtugh ta' nifs u nuqqas ta' aptit. Ikollu jinghad pero` li sa hawn ma kienx ghad hemm minn dawn is-sintomi kollegament ma' xi esposizzjoni ghall-asbestos. Dan gie hekk determinat mir-rizultati tat-testijiet ezegwiti u li kkonfermaw il-presenza ta' "mesothelioma". Dan, skond l-ispecjalista Tabib Farrguia, sehh "ghall-ahhar ta' l-1993, bidu ta' l-1994" (fol. 138). Konsiderata b' mod oggettiv din tiggustifika l-osservazzjoni ta' din il-Qorti illi l-perijodu preskrittiv kontemplat certament taht l-Artikolu 2156 (f) beda jiddekorri mill-1994. Li jfisser illi meta giet intavolata l-ittra ufficcjali tat-28 ta' April 1997 u hekk ukoll l-azzjoni (23 ta' Gunju 1997) il-perijodu preskrittiv ta' hames snin oppost ma kienx ghadu skada u dan iwassal ghar-rigett ta' din l-eccezzjoni;

In subjecta materia din il-Qorti jidhrilha li f' dan l-istess kuntest hi valevoli din l-osservazzjoni kaptata mill-**Qorti Taljana ta' Kassazzjoni (1 ta' Frar 1995, Numru 1168)**:-

"*L' art. 2087 c.c. il quale fa carico al datore di lavoro di adottare le misure necessarie a tutelare l' integrita del dipendente, introduce un dovere che trova fonte immediata e diretta nel rapporto di lavoro, e la cui inosservanza, pertanto, ove sia stata causa di danno, puo essere fatta valere dal dipendente medesimo con azione di risarcimento contrattuale (nell' ordinario termine decennale di prescrizione), indipendentemente dal fatto che la violazione stessa integri estremi di reato, ovvero configuri anche un illecito aquiliano determinante l' esperibilita` di azione extracontrattuale, in via concorrente, e, quindi, senza che l' eventuale preclusione di quest' ultima, come nel caso di decorso della prescrizione quinquennale, possa incidere sull' azione*

contrattuale". Apparti l-perijodi preskrittivi distinti taht il-ligi Taljana u dik Maltija, mill-kumplament dak li nghad f' din is-sentenza jghodd ghall-kaz prezenti wkoll, trattasi ta' ipotesi ta' responsabilita` kontrattwali ampjament dibattuta u sostenuta f' dan il-gudizzju;

Mir-riflessjonijiet maghmula fuq ir-rapport kontrattwali jikkonsegwi illi l-punt imqanqal mit-Tarzna konvenuta in calce ghan-Nota ta' l-osservazzjonijiet taghha (fol. 168) hu ghal kollox insostenibbli. Il-fatt li l-atturi agixxew kontra xi sidien partikolari tal-vapuri ma jgibx ghal daqshekk illi dan *per se* jikkostitwixxi xi prova liberatorja ta' l-istess Tarzna. Ir-rapport principali tad-defunt kostitwit bl-impjieg kien mat-Tarzna u kienet din li tassenjalu l-mansjonijiet li kellu jaghmel skond il-grad tieghu ta' *boilermaker*, u fuq liema vapuri jigi ordnat li jippresta hidmietu. Jekk f' dan kollu kienet inkurja mit-tutela fizika tieghu, ir-responsabilita` hi principalment taghha. Naturalment xejn ma kien izomm lura lill-impjegat jew lis-successuri tieghu milli jfittxu wkoll ghar-rizarciment lil terzi responsabbli;

Incidentalment, it-Tarzna konvenuta ssollevat ukoll il-punt illi hi giet kostitwita b' effett mill-1 ta' April 1975 bl-Att Numru XV ta' l-1975. Naturalment, fl-istess waqt li tissottolinea dan, tenfasizza wkoll illi, gjaladarba d-defunt kien gja ilu hmistax-il sena jippresta xoghol fit-Tarzna, allura, fuq l-indikazzjonijiet tat-tobba li hu anke possibbli li l-marda taf l-insorgenza taghha "hafna drabi bejn 20 u 40 sena", ir-responsabilita` ghal dak li gara tista' tkun ta' terzi u mhux taghha;

Fuq dan il-punt il-Qorti jidhrilha li ghandha taghmel dawn l-osservazzjonijiet:-

(1) Ibda biex u fl-ewwel lok ghandu jigi notat illi l-istess tobba lanqas ma eskludew il-possibilita` illi din il-marda kiefra setghet kellha l-bidu taghha anke minn ghaxar (10) snin qabel id-decess. Li jfisser allura skond din l-ipotesi illi d-decujus ikkontratta l-marda meta kien

impjegat effettiv tat-Tarzna konvenuta kif kostitwita bl-Att imsemmi. Att dan li jrid jinqara unitament ma’ dak Numru XV ta’ l-1968;

(2) Ankorke kellu jinghad, u dan qed jigi rilevat *gratia argomenti* biss, illi l-marda ta’ Joseph Fenech skoppjat fiz-zmien anterjuri ghall-precitati Atti, xorta wahda t-Tarzna konvenuta ma tistax, ghal dik ir-raguni, tqis ruhha skagonata minn kull imputabilita` ghad-dannu arrekat;

(3) Opportunement ghandu jkun iccarat illi l-Att Numru XV ta’ l-1968 u dak l-iehor ta’ l-1975 li emendah kienu mahsuba principalment ghat-trasferiment ta’ l-azzjonijiet ta’ Bailey (Malta) Ltd u t-twaqqif tal-Korporazzjoni tat-Tarzna u t-trasferiment lilha ta’ xi attiv, kompriz li din tassumi r-responsabilita` ghall-passiv tal-kumpanija cedenti [Artikolu 17 (4) ta’ l-Att ta’ 1968]. Minn imkien minn dawn l-Atti ma nsibu li d-drittijiet kweziti ta’ l-impjegati tal-kumpanija msemmija ghal dawk li jirrigwardaw il-kundizzjonijiet tax-xoghol taghhom kienu qed jigu mittiefsa jew b’ xi mod iehor alterati;

(4) Jikkonsegwi minn dan illi t-trasferiment ta’ l-azjenda minghand Bailey (Malta) Ltd lit-Tarzna, ghalkemm zamm immutat l-oggett u l-attivita` objettiva ta’ l-azjenda, gab mieghu sostituzzjoni tal-persuna tat-titolari bis-sahha tal-mezz statutorju kostitwit bl-Atti imsemmija u li bihom giet attwata dik is-sostituzzjoni. Jikkonsegwi wkoll illi t-Tarzna, in kwantu successur fit-titolu ta’ l-azjenda u kontinwatrici ta’ l-ezercizzju ta’ l-attivita` azjendali, saret il-principal il-gdid tal-haddiema li kien hemm f’ dak il-mument u li kellhom rapport validu u effikaci tax-xoghol. Dan ghar-raguni, jekk hemm bzonn jigi ripetut, illi dak ir-rapport tax-xoghol ezistenti, ghallanqas minn dawk l-atti, ma jirrizultax li gie rizolut. Del resto, ukoll, anke hawn it-Tarzna konvenuta ma ressqet ebda prova in kuntrarju;

(5) Li jfisser allura illi t-Tarzna mhux biss assumiet l-obbligu ghall-passiv tal-kumpanija cedenti, imma wkoll kull obbligazzjoni li l-haddiema seta’ kellhom fil-mument

tat-trasferiment u li bl-operat tat-trasferiment saru dipendenti taghha;

(6) Il-fehma hawn espressa mill-Qorti hi llum imsahha mill-provvediment mill-Artikolu 38 (1) ta' l-Att dwar l-Impjiegi u Relazzjonijiet Industrijali (Kapitolu 452) li jipprovdi fil-parametri tar-rapport tax-xoghol illi l-ingress tac-cessjonarju fl-azjenda ma jgib ebda mutament tad-drittijiet u obbligi li min itrasferilu kellu fir-rigward ta' l-impjegat. Obbligi dawn li, *inter alia*, kienu ragonevolment jikkomprendu l-harsien shih ta' l-inkolumita` psiko-fizika ta' l-istess impjegat;

(7) Forsi ma jkunx barra minn loku fuq dan il-punt illi jsir rikjam ghad-decizjoni tal-House of Lords in re "**Fairchild -vs- Glenhaven Funeral Services Ltd**" (2002). Fil-qosor din id-decizjoni rriteniet illi fil-kaz ta' "*mesothelioma claims*" il-persuna aggravata jew is-successuri taghha setghu jirkupraw danni anke minghand wiehed biss mill-principali tieghu. Il-motiv additat kien dak li stante n-natura unika u pekuljari tal-marda hekk ikkawzata minn ftit "*asbestos fibres*" ankorke` il-vittma kien espost f' aktar minn okkazjoni wahda ghalihom, ir-responsabilita` ta' l-insorgenza tal-marda kellha titqies indivizibbli ghaliex ma kienx possibbli li jkun determinat min fost id-diversi principali kien hekk responsabbli ghal marda;

(8) Fil-verita`, bil-konoxxenza pjena ta' din ix-xorta ta' marda u tal-konsegwenzi taghha, din il-Qorti ma ssibx gustifikazzjoni biex ma tikkonkordax hi wkoll mal-fehma espressa f' din is-sentenza, anke fid-dawl tal-principji generali tad-dritt taht il-Kodici Civili in materja ta' l-obbligazzjonijiet *in solidum*. Bil-kontra, ma ssibx li l-punt imqajjem mit-Tarzna konvenuta f' dan il-kuntest huwa sostenibbli;

Determinata l-fazi processwali koncernanti r-responsabilita`, din il-Qorti jidhrilha li jkun opportun illi ma tghaddix ghalissa ghat-tieni fazi tal-likwidazzjoni tad-danni. Dan bl-intendiment li taghti opportunita` lill-partijiet

li jikkoltivaw, u possibilment jilhqu, arrangament dwarhom barra mill-Qorti, kif hekk dejjem awspikat li jsir f' kazijiet ta' din ix-xorta.

Ghal dawn il-motivi;

Taqta' l-kawza billi, prevja r-rigett ta' l-eccezzjonijiet kollha tat-Tarzna konvenuta, tiddeciedi adezivament ghall-istanza ta' l-atturi billi tilqa' l-ewwel, it-tieni u t-tielet talbiet taghhom. Ghalissa l-Qorti qed tissospendi l-gudizzju taghha fuq l-ahhar zewg talbiet biex taghti l-opportunita` lill-partijiet li jilhqu ftehim sodisfacenti dwar il-likwidazzjoni tad-danni barra mill-Qorti. Ghal dan il-fini l-kawza qed tigi differita ghall-udjenza tal-31 ta' Jannar, 2007, b' dan illi jekk sa dakinhar ma jkunx ghadu ntlahaq tali ftehim, issir id-debita trattazzjoni ta' l-istess talbiet u l-kawza tigi aggornata ghas-sentenza dwarhom.

L-ispejjez gudizzjarji s' issa inkorsi jitbatew mit-Tarzna konvenuta.

< Sentenza In Parte >

--------------------------------TMIEM--------------------------------